

**“ÇARPITILMIŞ GERÇEKLİĞİN İNŞASI-MEDYA VE İLETİŞİM
MESLEKLERİNDE MANİPÜLASYON / MANİPÜLATİF İLETİŞİMİN
GÖRÜNÜMLERİ” KİTAPLARININ EDITÖRÜ OSMAN ÇALIŞKAN İLE
SÖYLEŞİ**

Söyleşi: İbrahim Şamil KÖROĞLU*

Enformasyon akışının hayatın bütün boşluklarına sızdığı çağımızda, olay ve olguların çarpıtılarak ya da bağlamından kopararak sahte malumat şeklinde tedavüle sürülmesi şeklindeki algı yönetimi, yadırganmayan bir zaaf hâline geldi. Bu sebeple seçme, ekleme ve çıkarma yoluyla bilgileri değiştirmek olan manipülasyon olgusunu, konunun mantıksal ve psikolojik boyutlarıyla bütünlüklü bir bakış açısıyla irdelemek, yakıcı bir ihtiyaç olarak karşımızda duruyor.

Pamukkale Üniversitesi İletişim Fakültesinden Dr. Osman Çalışkan'ın editörlüğünde 30 akademisyenin katkısıyla hazırlanan “Çarpıtılmış Gerçekliğin İnşası” üst başlıklı iki ciltlik kitap çalışması, medya eksenli güncel tartışmaları iletişim çalışmalarının tarihsel seyri içinde eleştirel bir kavrayışla ele alan önemli bir metin olarak Nobel Akademik Yayıncılık etiketiyle raflarda yerini aldı.

İlk cildi “Medya ve İletişim Mesleklerinde Manipülasyon” ikinci cildi “Manipülatif İletişimin Görünümleri” alt başlıklarını taşıyan bu hacimli çalışma, sadece alan uzmanları ya da medya çalışanları için değil eğitimciler, siyasal karar alıcılar ve medyaya her gün ve her an içerik üreten bütün kullanıcılar için farkındalık ve vizyon kazandıracak bölümler içeriyor.

* Öğr. Gör. Dr. Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi, samil.koroglu@afsu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3152-4435

İletişim literatürüne değerli bir katkı sunan bu kitapların editörü Dr. Çalışkan ile söz konusu kitaptan yola çıkarak manipülasyon kavramının dikkat çekici veçheleri üzerine bir söyleşi gerçekleştirdik.

İbrahim Samil Köroğlu: *Sizi manipülasyon konusunda alan uzmanlarıyla ortak bir kitap yayımlamaya sevk eden saikler nelerdir?*

Osman Çalışkan: Her şeyden önce bilimsel bir tecessüs diyebilirim. Zira iletişim alanında çalışan bir akademisyen olarak literatürde bu mesele hakkında beni şaşırtan bir eksikliğin farkına vardım.

Medyada ve iletişim mesleklerinde manipülasyon, eskiden beri var olmasına rağmen, bilhassa yeni medya araçlarının yaygınlaşmasından sonra hatırı sayılır biçimde konuşulmaya başlandı. Deyim yerindeyse, toplumsal hayatı manipüle edenler bakımından mızrak çuvala sığmaz oldukça bu konu, en azından söylem düzeyinde, öylesine popüler hâle geldi ki ekonomiden siyasete, sağlıktan dinî hayata ve sanata kadar pek çok alanda atıfta bulunulan bir fenomene dönüştü.

Günümüzde manipülasyon insanı çepeçevre sarmış bir örümcek ağı resmen. Bilinçli bir bakış açısından yoksunsa insan zihnini kuşatan, hareket kabiliyetini kısıtlayan ve söz yerindeyse “çürümeye” sebep olan bir ağ...

İbrahim Samil Köroğlu: *Nasıl bir çürüme bu?*

Osman Çalışkan: Çürümenin, daha çok çağımızın karakterini yansıtan “insan aklı profiline” ele geçirilmesi anlamında meydana geldiğini söylemek yanlış olmaz. Çünkü manipülasyonun önemli ayaklarından biri “akılın çelinmesi” şeklinde vuku buluyor. Mantık terminolojisiyle ifade edersek, akıl bahşedilen bir varlık olarak insanın muhakeme yeteneğini hedef alan bir saldırıdan bahsetmek mümkün. Akıl yürütme sürecini zaafa uğratan, geçerli argümanı geçersiz olanından, sağlam argümanı çürük olanından ayırt etme kabiliyetini kişinin elinden almaya yeltenen bir girişim... Bu da kaçınılmaz olarak, iletişim sürecinde tarafların safsataya ve retorik tuzaklara açık olması anlamına geliyor.

İşte böylesine kritik bir meselenin psikolojide ve bazı başka alanlarda yapılan çalışmalar dışında, iletişim disiplini çerçevesinde yeterince ele alınmaması hareket noktamız oldu. Tabii bir de en az akademik motivasyon kadar önemli olan bir boyutu

daha var ki çalışmamızın, bu meseleyi etraflıca tartışmanın toplumsal açıdan ahlaki bir yükümlülük olarak da önem taşıdığını düşünüyorum.

İbrahim Şamil Köroğlu: *Akademik bir çalışmanın ahlaki bir yükümlülüğü nasıl olabilir?*

Osman Çalışkan: Dolandırıcılığın, rüşvetin, yalan haberlerin, aldatmacanın neredeyse sıradanlaştığı ve her daim gündem olduğu bir ülkede ele aldığımız manipülasyon probleminin doğru şekilde anlaşılmasına ve belki pratik çözüm alternatiflerine ilişkin katkı sağlamayı dert edinmenin bir mükellefiyet olduğu kanaatindeyim. Aynı türden dolandırıcılık vakalarının her statüde insanın başına gelmesi dikkate değer sosyolojik bir olgudur. Aynı dolandırıcılığın üst üste başarıya ulaşması ise daha da enteresan bir olgudur.

Bu sefer olmaz, bu kadarına da pes denilebilecek akıldışı olaylar gerçekleşmeye devam etmektedir. Muhtemelen bundan sonra da farklı düzeylerde devam edecektir. Peki, biz bu duruma rıza göstermek zorunda mıyız?

Manipülasyon olgusunu sorgulamak, farklı disiplinlerin üzerinde söz söyleyebileceği bir alan olsa da anlamlandırma ve ikna edici iletişim pratikleriyle kurduğu çarpık ilişkiden ötürü iletişim disiplininin odağında yer alır. Nitekim kitaba katkı sunan yazarların hemen hepsi iletişimin farklı dallarında uzmanlaşmış akademisyenlerden oluşmaktadır. Dikkat çekmeye çalıştığım husus, bu eser etrafında toplanan yazar kadrosunun yazma saiklerini açıklarken bir yandan da konunun daha geniş bir kesim tarafından yapıcı bir şekilde tartışılmasının önemini ortaya koymaktır.

İbrahim Şamil Köroğlu: *Eserde yer alan başlıklar ve irdelenen konular hakkında bilgi verir misiniz?*

Osman Çalışkan: Kolektif bir çabanın ürünü olan otuz yazarlı bu eser toplam yirmi beş bölüm içermektedir. *Medya ve İletişim Mesleklerinde Manipülasyon* alt başlıklı ilk cildinde okuyucuya konuyla ilgili kavramsal bir çerçeve sunuluyor. Bu bağlamda ilk cilt, “giriş” metni olarak da değerlendirilebilecek; iletişim araştırmaları ve manipülasyon ilişkisini ele alan bir bölümle başlıyor. Burada iletişim disiplini çerçevesinde yürütülen araştırmalarda manipülasyon kavramının izi sürülüyor demek yanlış olmayacaktır. Bu girişin ardından manipülasyon olgusu, manipülasyon yapanın kullandığı araçlara bağlı

bir tasnifle iletişim ve dil ile de bağlantılı olmak üzere mantık ve psikoloji alanı üzerinden ele alınmaktadır.

Manipülasyonu yapanın, amacına ulaşmak için muhatabı üzerinde etki etmek istediği iki temel unsur, akıl ve duygulardır. Hatta manipülatif karakterli iletişim çabasında bu iki unsura tesir etme durumu bir mecburiyet olarak da görülebilir. Öte yandan, genellikle iki unsurun kombinasyonundan oluşan bir manipülasyon stratejisinin uygulandığı rahatlıkla söylenebilir. Kitapta aklın çelinmesi olarak tarif ettiğimiz durumda, muhatabın muhakeme yeteneği zaafa uğrattılır. Kişinin veya grubun psikolojisinin hedef alındığı durumda ise duygular istismar edilir veya insan psikolojisine özgü birtakım zaafardan istifade edilir.

Görüldüğü gibi kitabımızın ilk cildinde araştırma nesnesi olarak manipülasyon, bir yönüyle mantık diğer yönüyle de psikoloji bağlantılı olarak iletişim disiplini çerçevesinde konumlandırılır. Bu cildin ikinci ve üçüncü bölümleri, manipülasyonun mantık boyutunu ve insan zihninin manipülatif iletişime yatkınlığını ele almaktadır.

Sosyal medyada manipülasyon bölümü, yaygınlığına ve önemine binaen iletişim mesleklerindeki manipülasyon konusuna geçmeden önce konumlandırılmıştır. Geriye kalan sekiz bölüm ise halkla ilişkiler, reklamcılık, gazetecilik, sinema, radyo, televizyon, görsel iletişim, pazarlama iletişimi ve kitap yayıncılığı gibi alanlar üzerinden manipülasyon konusunu irdelemektedir.

Eserin *Manipülatif İletişimin Görünümleri* alt başlıklı ikinci cildi, manipülatif iletişim biçiminde kavramsallaştırılabilecek on üç farklı konu etrafında şekillenmektedir. Bu ciltte sosyal bilimler çevresinde son yıllarda fazlaca tartışılan konulardan biri olan hakikat-sonrası kavramı manipülatif iletişimle bağlantılı olarak bilgi, yeni medyada trol olgusu ve medya okuryazarlığı çerçevesinde irdelenmektedir.

Devasa boyutta verinin depolanmasına ve analizine imkân tanıyan yeni teknolojilerin yarattığı veri gazeteciliği ve bunun manipülatif potansiyeli de bu ciltte ele alınan bir diğer konudur.

Kişiler arası iletişimin çalışma sahasında kalan izlenim yönetimi, manipülasyonla keşişim noktalarını işaret etmektedir. Kitabın bir başka bölümünde, manipülasyonla yakından ilişkili olan algı yönetimi, Covid-19 pandemisinde ABD-Çin ilişkileri üzerinden

okunmaktadır. Bununla birlikte kamuoyu araştırmalarının, fotoğrafın ve savaş haberciliğinin manipülatif boyutu da kitapta ayrı başlıklar altında incelenmektedir.

Sosyal medyada yaygınlaşmasının ardından uzmanlar tarafından toplum sağılığı konusunda uyarılara konu olan ve manipülatif mesaj tasarımının örneklerini fazlaca barındıran “bitkisel tedavi” vaatleri bir Facebook grubu üzerinden değerlendirilmektedir. Buna ek olarak, mesleğın icrasında reklamcının etik-manipölasyon çatışması meslek içi bakış ağıısından aksettirilmektedir. Etik-manipölasyon ilişkisi, devamında gelen bir bölümde, iletişim odaklı olarak daha geniş bir perspektiften ele alınmaktadır. İkinci cilt son olarak, hem ahlaki vurgu yapan hem de pratik bir çözüml sunma vaadiyle medya manipölasyonu karşısında alıcıyı korumayı amaçlayan eleştirel düşünme bahsiyle kapanmaktadır.

***İbrahim Şamil Köroğlu:** Yeni medya teknolojileri ve bunların gündeme getirdiği kullanıcı ve medya tüketim alışkanlıkları enformasyonun çarpıtılarak yayılımı konusunda kaotik bir atmosfer doğurdu. Bireylerin hem faili hem mağduru olduğu, enformatik cehaleti büyüten ve pekiştiren bu kaos karşısında çözüml alternatifleri neler olabilir?*

Osman Çalışkan: Geleneksel medyada manipölasyon ile yeni medya araçlarında ortaya çıkan manipülatif iletişim pratiklerinin farklı değerlendirilmesi gerekir. Yeni medyanın sunduğu olanaklar, manipölasyon yapana, tarihte gerçekten de eşi görülmemiş bir imkân sunmuştur! Böylesi bir tablo karşısında manipölasyonu tümnden ortadan kaldıracak sihirli bir değneğe sahip olmamakla birlikte buna karşı alınabilecek önlemler bulunmaktadır. Bu önlemlerin başta geleni de eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesidir. Bununla bağlantılı olarak, özellikle ilköğretim düzeyinde medya okuryazarlığı dersinin yaygınlaştırılması faydalı olacaktır. Yine doğrulama platformlarının sayısının artması ve yasal düzenlemelerin ivedilikle yapılması da sorunun yönetimine katkı sağlayabilir.

***İbrahim Şamil Köroğlu:** Tarihin her döneminde bireylerin ve toplumsal kurumların hayata dair olan bitenleri kendi bakış açılarından yorumlamanın, anlatmanın ve muhataplarını ikna etmenin türlü çeşitli yollarını bulup uyguladığını biliyoruz. Hâl böyleyken günümüzde gerçekliğin çarpıtılması konusunu dert edinmenin; bu konuda sadece farkındalık edinmenin ötesine geçerek aktif bir tavır almanın anlamı nedir?*

Osman Çalışkan: Manipülasyonun insanlıkla yaşıt bir olgu olduğu; kadim bir geçmişe sahip olduğu ve hâlen de etkisini ve gücünü artırarak devam ettirdiği doğrudur. Dolayısıyla ilk kez günümüzde tartışmalara sebep olduğu söylenemez. Düşünce tarihi içinde manipülasyon olgusuna vurgu yapan çok sayıda metinden söz edebiliriz. Örneğin, o dönemde adı böyle olmasa da manipülasyon konusuna en erken eleştiri getirenler Antik Yunan Dönemi filozofları olmuştur. Platon’un ve Aristoteles’in Sofistler üzerinden yaptığı ciddi eleştiriler mevcuttur. Retorik, diyalektik ve sofistçe çürütme yöntemlerini ele alan bu eleştiriler türünün ilk örnekleridir.

Özellikle tartışma usullerinde yapılan hatalara bağlı manipülasyonu konu alan öncü eserler Orta Çağ boyunca varlığını korumuştur. Yeni Çağ ve Yakın Çağ boyunca da retorik ve diyalektik, özellikle “her ne pahasına olursa olsun” kazanma amaçlı tartışma anlamına gelen eristik diyalektik üzerinden bu eleştirilerin devam ettiğini görüyoruz.

20. yüzyılda, kitle iletişim araçlarının tedricen yaygınlaşmasıyla birlikte, Neo-Marksist çevreden gelen etkili bir eleştiri geleneğinin oluştuğu görülür. Frankfurt Okulu üyelerinin özellikle medya manipülasyonuna karşı eleştirel bir söylem geliştirdiği görülmektedir. Yaşadığımız yüzyılda da bu farkındalığın belirli bir düzeyde devam ettiğini belirtmek gerekir. Nitekim medyaya eleştirel yaklaşımlar başlığı altında toplanabilecek bütün bir külliyat, tümüyle olmasa bile büyük oranda manipülasyon konusuyla bağlantılı olarak gelişmiştir.

Manipülasyon insanlık tarihinin kadim meselelerinden biri ve günümüzde de canlılığını korumaya devam ediyor, demiştik. Bu noktada ayırt edici yön, manipülasyonun yeni iletişim ortamlarında, çağdaş medya teknolojileriyle birlikte farklı boyutlar kazanmasıdır. Yeni medyanın manipülasyona ivme kazandırdığını görüyoruz. Deyim yerindeyse, manipülasyonu üreten ile ona maruz kalan arasındaki bazen aşikâr bazen örtülü mücadelede, manipülasyon üretenin lehine bir gelişmeden bahsetmek mümkündür. Çünkü başından beri birikerek gelen manipülasyon yöntemleri, yeni iletişim teknolojileriyle birlikte daha etkili ve kolay uygulanabilir hâle gelmiştir.

Yeni iletişimsel normalin husule getirdiği atmosferin önceki kitle iletişim araçlarıyla arasındaki farkı ise şöyle izah edebiliriz: Önceki kitle iletişim araçlarının çoğu editöryal düzeyde, eşik bekçiliği de diyoruz biz buna, her zaman objektif olmasa da bir tür denetleme mekanizmasına sahipti. Oysa internet ve mobil temelli yeni medya

araçlarının, kullanıcıların çoğu zaman ve büyük ölçüde denetimsizce veri girişi yapmasını teşvik eden özellikleri, manipülatif iletişimin kapısını ardına kadar açmıştır. Eleştirel olmayan bakış açısına göre devrim diye nitelendirilebilecek bu durum, manipülasyon gayesi taşıyan mesaj kaynakları için mükemmel bir fırsat yaratmıştır! Bu yönüyle yeni medya öncesi manipülasyon meselesi ile içinde bulunduğumuz çağın manipülasyon meselesini farklı kriterler çerçevesinde incelemek icap etmektedir.

***İbrahim Şamil Köroğlu:** İletişim, temel olarak muhataplarımızı mesajlarımıza ikna etmek ise bunu gerçekleştirmek için çeşitli etkileme yöntemlerine başvurmanın nesi yanlış?*

Osman Çalışkan: Yazılı veya sözlü çoğu iletişim edimi, formel biçimde tasarlanmasa bile zımnî bir ikna edicilik içerir. Bu çerçevede, muhatap ikna girişimi bir iletişim çabası olarak kendi içinde problemlî değildir. Hatta dil kullanım pratikleri bakımından olağan bir şeydir. Bu konudaki problem, ikna girişiminin maksadı ve yöntemiyle ilgilidir. Çünkü rasyonel ikna ediciliğin temeli mantık kurallarına bağlı ve tartışma usulüne uygun bir iletişim türüne gönderme yaparken, irrasyonel ikna niyetinin aynı özellikleri barındırdığı söylenemez. Daha açık bir anlatımla irrasyonel ikna, yanlış akıl yürütmelere, retorik tuzaklara ve çeşitli duyguların büyük oranda çıkar amaçlı yönlendirilmesine dayanır.

İnsanlar, muhatabını hem fikir hem de davranış bakımından kendi bakış açılarına uygun hâle getirmek için elbette ikna girişiminde bulunabilirler. Bu türden bir rasyonel ikna ediciliğe yahut ikna çabasına karşı çıkmak şöyle dursun aksine desteklemek gerektiği açıktır. Batıda gelişen, eristik olmayan Sokratik diyalektik anlayışı ile İslam'ın teşvik ettiği istişare anlayışı ve Müslümanların tarihinin kimi dönemlerinde gördüğümüz münazaraya atfedilen önem bu türden ikna girişiminin desteklendiğinin kanıtıdır.

Eleştirilen ikna türü mantık kurallarına, tartışma usullerine ve ilkelerine bağlı olan değil irrasyonel iknadır. Toplumsal ve bireysel ilişkiler düzeyinde tehlikeli sonuçlar doğuran bu tür ikna çabasının hem içerik hem üslup ve yöntem hem de ilişkili diğer ârazları bakımından eleştirilmesi zaruridir.

Bu noktada gerçeklik bahsinin “içerik” ile beraber düşünülmesi gerekmektedir. Yanlış olan içerik, mantık biliminin de temel terimlerinden olan “doğru” ile ilgilidir. Diğer bir anlatımla, yanlış içerikte doğru olmayan bir önermeyle karşı karşıyasınızdır.

Dolayısıyla gerçekliğin çarpıtılması teknik bakımdan manipülasyon kanalıyla ilerler. İşte bunu “dert” etmek, bence hem bilimsel/mesleki bir zorunluluk ve hem de ahlaki bir yükümlülüktür. Zaten bu iki temel etmen, konuya dair somut adım atmanın; sizin tabirinizle “aktif bir tavır” takınmanın zeminini de oluşturmaktadır.

İbrahim Samil Köroğlu: *Şu hâlde medya çalışanlarından ve kurumlarından haber ya da içerik üretirken mutlak bir nesnellik, daima kamunun çıkarına adil bir perspektif geliştirmesini beklemek ütopyik bir yaklaşım değil mi sizce de?*

Osman Çalışkan: Sorunuza ilişkin öncelikle şu önermeyi koymak yerinde olacaktır: “Mevcut iletişim sisteminde manipülasyonun tümünden ortadan kaldırılması mümkün değildir.” Bu önermeyi açmaya çalışayım.

Dilin bizatihi kendi yapısından kaynaklanan manipülatif yönünü, hiçbir zaman hatırdan çıkarmamalıyız. Dil denilen araç, bilgisayar teknolojisinde olduğu gibi işlemez. Bilgisayar iletişimde algoritma eğer iyi programlanmışsa yüzde yüz kesinlik derecesinde anlam aktarımı söz konusu olur; sembolik hâle getirilen öge sayesinde mesaj net bir şekilde çözümlenir ve komutun tam karşılığı neyse o gerçekleşir. Bu durum, iletişim bilimi çerçevesinde, anlam aktarımının kusursuz yapılması anlamına gelir. Sembolik mantığın ayrıcalığı ve modern dönemlerde yükselişinin temel motivasyonu da esasında bu kusursuzluk beklentisidir.

Oysa insan, hem dile bağlı gerçekleşen kelimeler düzeyinde hem de sözsüz iletişim gibi iletişimin diğer türlerinde, anlamın aktarılması sürecinde kaçınılmaz şekilde başarısızlıklar yaşar. Yanlış bir telaffuz, yersiz bir vurgu, istemsiz bir jest ya da mimiğin muhataplar tarafından arzunuzun hilafına anlaşılması sık karşılaşılan bir durumdur.

Kişiler arası iletişimde mesaj kaynağı ve alıcı arasındaki anlam aktarımı ve anlamlandırma süreci neredeyse hiçbir zaman bilgisayar teknolojisindeki kadar kusursuzluk derecesine ulaşamaz çünkü bu iletişim türünde anlamlandırmanın kendisi başlı başına problemdir. Mesajı kodlayanın zihnindeki anlam ile kodu çözen alıcının zihninde oluşan anlamın mütakabiliyeti problemlidir. Dolayısıyla kişilerarası iletişimin başarısı, alıcıda oluşan anlamın mesajı iletenin zihnindeki anlama en yakın seviyede olması ile ölçülebilir.

Dil engeli, manipülasyonun tek başına müsebbibi değildir kuşkusuz. Daha ziyade manipülasyonun gerçekleşmesine ortam hazırlayan bir işleve sahiptir diyebiliriz. Zira

manipülatif iletişim, mesaj kaynağının niyeti doğrultusunda değerlendirilmesi gereken bir olgudur. Şöyle ki bir manipülasyon vakasından bahsetmek için mesajı gönderenin hedef kitleyi yönlendirmeyi kasten planlaması gerekir. Bu noktada dil engelinin sunduğu olanaklar, örneğin müphemiyet, gerekli zemini hazırlar. Nitekim bu özellik, binlerce yıl önce Aristoteles'in de üzerinde durduğu ve muhatabı kandırmaya yarayan sofistیک bir teknik olarak literatürde yerini almıştır.

Dil engeliyle birlikte insan psikolojisi, yanılabilir akıl, ideoloji, çeşitli inançlar, çıkarlar gibi uzayıp giden bir listeyi manipülasyon yapının istifade ettiği alanlar olarak sıralamak mümkündür.

Çerçevesini basitçe çizdiğimiz bu açıklamadan sonra “mevcut iletişim sisteminde manipülasyonun tümünden ortadan kaldırılması mümkün değildir” önermesini hatırlayalım. Kullanılan alfabe, benimsenen dil yapısıyla birlikte insanın psikolojik özellikleri, aklın yanılabilir olması gerçeği ve bu kategorideki diğer unsurlar da değişmemiştir. O hâlde mevcut düzen aynıysa manipülasyonun hâlâ kaçınılmaz olduğu sonucu çıkarılabilir. Hayatın her alanında yaşanan örnekler de zaten bu çıkarımı kuvvetlendirmektedir.

Tabii, “manipülasyon gerekli” gibi yargı bildiren bir düşünceyle “manipülasyon kaçınılmaz olarak vardır” gibi nesnel olgulara dayalı bir çıkarım arasındaki farkı da görmek gerekir. Bir olguyu tarif etmek ve kanıtlamak ile o şeyin var olması gerektiğini söylemek ya da onun yadsınamaz varlığından hareketle ona göz yummak aynı şey değildir. Bunun hatalı bir akıl yürütme olduğunu uç bir örnek üzerinden göstermek faydalı olabilir. Örneğin dolandırıcılığın var olduğunun göstergeleri, yine dolandırıcılığa göz yummak ve onu önemsememek anlamına gelmez. Dolayısıyla manipülasyonun kaçınılmazlığı gerçeğine bağlı gelişen “boş vermiş” tavır, hem kabul edilebilir mantıksal bir çıkarım değildir hem de ahlaki açıdan yanlıştır. Sonuç itibarıyla medya özelinde manipülasyonun bir mecburiyet gibi sunulması da aynı kapsamda değerlendirilebilir.

Medya mesajlarının nesnellik düzeyi demokrasi kültürü ve diyalektik üzerinden ele alınabilir. Demokrasi kültürünün bariz şekilde hissedildiği bir yerde ve Sokratik tarzda ilerleyen bir tartışma ortamında “doğru”ya ulaşma çabası esastır. En azından entelektüel öğüt bu yöndedir. Böylesi bir iklimde kişisel inançtan, zandan ve temeli zayıf düşünceden ziyade bilginin nesnelliği ve iddialarımız için geliştirilen/bulunan kanıtların kalitesidir önemli olan.

Kesin bilginin alanı olarak anılan mantıktan ziyade diyalektik, kesinliğine mutlak surette hüküm verilemeyecek konuların tartışılmasına imkân tanır. Bu sebeple diyalektik, “olası olanın bilgisi”ni ortaya koymak adına geliştirilen yöntem şeklinde adlandırılmıştır. Yöntemin sağlıklı şekilde işlediği demokratik bir ortam, farklı görüşlerin birbiriyle yarışmasını sağlayabilir. Buradan hareketle, medyadan katı nesnellik beklentisinden ziyade çerçevesini çizmeye çalıştığım ortam içinde faaliyet göstermesini ummak daha gerçekçi görünmektedir. Bundan medya kurumlarının hiçbir konuda nesnel olamayacakları anlamı çıkarılmamalıdır. Zira kesin bilginin alanı olarak tarif edilen sahalarda medya yöneticileri objektif habercilik konusunda ısrar edebilir. Bununla birlikte tartışmalı konularda, demokratik ortamın imkânları çerçevesinde ve diyalektik tarzda görüş beyan etmenin de sakıncası bulunmamaktadır.

Altını çizmek gerekir ki Sokratik sorgulama tekniğinde, ilkesel olarak, argümanının çürütüldüğü durumlarda muhatabın bu durumu kabul etmesi beklenir. Bu kabul, tartışmanın ilerlemesi ve sonuca bağlanması için elzemdir. Diğer yandan, yine bu sorgulama türü, manipülasyon ve retorik tuzakların kullanımına müsaade etmez. Amaç doğrulara ulaşmak olduğundan, tarafların her biri saplantılı bir düşünce yapısından ziyade argümantatif (tartışmacı) manada ilerlemeye ve gelişime açık bir tarz benimserler.

Ezcümle şunu söyleyebiliriz; medya kurumlarının ve medya çalışanlarının, belli bir bakış açısını temsil etmek suretiyle ama manipülasyona başvurmak zorunda kalmadan da kamu yararına bir yayın politikası takip etmeleri imkânsız değildir.